

Ekoteologian määrittelystä

Kristinuskon ja luonnon väliseen suhteeseen keskittyvä ekoteologia on kansainvälisestikin tarkasteltuna yhä merkittävämpi tutkimusala. Aiheesta julkaistaan kaiken aikaa lisää kirjallisuutta. Aihepiiriä kartoitetaan erilaisissa tutkimusprojekteissa, ja julkisuudessa haastatellaan ”ekoteologeja”. Teologianhistoriallisissa teoksissa ekoteologiaa pidetään yhtenä 1900-luvun lopun merkittävimmistä aatevirtauksista, joka haastaa perinteistä teologiaa uusiin kysymyksenasetteluihin.¹ Mutta mitä ekoteologialla oikeastaan tarkoitetaan? Tutkijoiden keskuudessa ei vallitse yksimielisyyttä siitä, ymmärretäänkö ekoteologia käytännön muutoksiin tähtäävänä kristinuskon uudelleentulkintana vai voidaanko käsitteellä viitata myös sellaiseen tutkimukseen, jonka kohteena on yleisemmin kristinuskon ja luonnon välinen suhde. Monet ekoteologit määrittelevät ekoteologian käytäntöön suuntautuvaksi teologiaksi (praxis-oriented theology), jonka kontekstina on moderni ympäristökriisi.

Vaikka ympäristökriisin merkitystä modernille ekoteologialle ei pidä vähätellä, ekoteologian määrittely yksinomaan kontekstuaaliseksi teologiaksi sisältää kuitenkin monia ongelmia. Ensinnäkin ihmisen suhde luontoon, jota kristinuskossa määrittää hänen suhteensa Jumalaan ja Jumalan suhde muuhun luontoon, on perustavanlaatuinen teologi-

nen peruskysymys. Lisäksi historialliset tutkimukset ovat osoittaneet, että kristillisessä luontoajattelussa on esiintynyt erilaisia näkemyksiä läpi historian. Jos ekoteologia rajataan vain ympäristökriisiin jälkeiseksi kontekstuaaliseksi teologiaksi, katoaako yhteys eri aikoina esitettyjen samankaltaisten kysymysten välillä?

Tässä artikkelissa hahmottelen ekoteologian laaja-alaisempaa määritelmää erittelemällä niitä käsitteitä, joita kansainvälisessä ekoteologisessa tutkimuksessa käytetään tarkasteltaessa kristinuskon ja luonnon välistä suhdetta. Kiinnitän erityistä huomiota kysymyksiin esiyymmärryksestä sekä normatiivisen ja deskriptiivisen tutkimusotteen välisestä suhteesta. Lisäksi tarkastelen ekoteologian suhdetta muihin 1900-luvun lopun aatevirtauksiin ja niihin termeihin, joita erilaisista uusista ympäristöaloista käytetään. Pohdin myös suomenkielisten termien käyttöä ja erityisesti käsitteiden ’ympäristöteologia’ ja ’ekoteologia’ keskinäisiä etuja ja ongelmia. Analyysini yhteydessä esittelen runsaasti aiheesta julkaistua kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta.

YMPÄRISTÖKRIISIN KONTEKSTI

Ympäristökriisin tultua laajempaan tietoisuuteen 1960-luvun lopussa yksi siihen liittyvistä keskeisistä filosofisista ja eettisistä keskustelunaiheista oli se,

miten kristinusko ja erityisesti sen luomisteologiset korostukset olivat vaikuttaneet ihmisen luontosuhteeseen. Niin sanottu Lynn Whiten teesi, jonka mukaan kristinusko erityisesti sen länsimaisessa muodossaan oli vahvasti edesauttanut luonnon riistoa ja ekosysteemien tasapainon järkkymistä, muodostui keskustelun yhdeksi kulmakiveksi. Whiten teesin väitteet todettiin yksipuolistaviksi, mutta kirjoituksen pysyväksi ansioksi on nähty maailmankatsomusten ja luontosuhteen yhteyksien esille tuominen.² Uskontojen osalta tarkastelun kohteeksi tulivat ihmiskäsitys, luontokäsitys ja näitä määrittävä jumalakäsitys. Keskustelu ei koskenut pelkästään eettisiä käytäntöjä, vaan kohdistui myös metaetiikkaan, dogmatiikkaan ja aatehistoriaan.³

Kristilliset teologit ovat käsitelleet ympäristökysemyksiä yhä enemmän 1960-luvun lopulta lähtien: aiheesta julkaistun kirjallisuuden määrä on nykypäivään asti tasaisesti kasvanut.⁴ Itse ympäristökriisi aiheutti halun tutkia ja toimia, mutta ennen kaikkea Lynn White -keskustelu suorastaan vaati vastauksia teologeilta. Samaan aikaan yleinen yhteiskunnallinen liikehdintä voimistui, mikä näkyi esimerkiksi ympäristöliikkeiden ja feministisen liikkeen voimistumisena. Ekoteologiaa on usein pidetty modernina liikkeenä, jonka vertailukohtia ovat muut 1960-luvun lopussa syntyneet aatteelliset liikkeet. Se, että määrällisesti suurin osa kristillisestä luontoajattelusta on julkaistu tänä ajanjaksona, tukee mielikuvaa ja käsityksiä ekoteologiasta modernina ilmiönä. Samalla tavalla kuin feministinen liike, joka on pyrkinyt vaikuttamistoimintaan sekä käytännön toimien että tutkimustyön avulla, myös ekoteologia on ollut sekä toimintaa että käytännön muutoksiin pyrkivää tutkimusta.

Käytännön muutoksiin pyrkiviä, tietyssä viitekehyksessä toimivia teologioita on usein kutsuttu käytäntöön suuntautuneeksi (praxis-oriented) tai kontekstuaaliseksi teologiaksi. Keskeinen keskustelunaihe kontekstuaalisuudesta puhuttaessa on ollut vapautuksen teologia. Latinalaisessa Amerikassa 1900-luvun loppupuolella syntynyt vapautuksen teologia on määritellyt itsensä vahvasti köyhien ja sorrettujen alistetusta tilanteesta sekä näiden vapautuspyrkimyksestä käsin. Aluksi vapautuksen teologia ymmärrettiin useimmiten vain yhdeksi

yläkäsitteeksi, mutta vähitellen keskustelussa on erotettu erilaisia vapautuksen teologioita. Nykyään yläkäsittteenä on kontekstuaalinen teologia, jolla tarkoitetaan kaikkia itsensä eksplisiittisesti omasta tilanteestaan käsin määritteleviä teologioita.⁵ Sellaisiksi luetaan yleensä juuri erilaiset vapautuksen teologiat, feministiset teologiat, musta teologia ja womanistinen teologia,⁶ jälkikolonialistiset teologiat ja joissain määrittelyissä myös erilaiset ekoteologiat.⁷

Viime vuosikymmeninä myös monet ekoteologit ovat määritelleet ekoteologian nimenomaan kontekstuaaliseksi teologiaksi. Näin esimerkiksi monet alan merkittävät tutkijat kuten Sigurd Bergmann,⁸ Ernst Conradie⁹ ja Celia Deane-

-
- 1 Ks. esim. Livingston & Fiorenza 2006, xvi; Dorrien 2006, 2.
  - 2 Whiten teesistä ja sen seurauksista ks. ytimekäs Whitney 2005; uskontoihin ja ympäristöön liittyvästä keskustelusta Taylor 2005b.
  - 3 Whiten teesin perintö ja keskustelun laajuus näkyy hyvin *Ympäristöfilosofia*-teoksessa (Oksanen & Rauhala-Hayes 1999), johon on suomennettu alan historiallisesti keskeisiä tekstejä.
  - 4 Varhaisempi indeksoitu bibliografia Bakken, Engel & Gibb Engel (1995) esittelee yli 500 kirjoitusta aiheesta ja tuorempi Ernst Conradien laaja bibliografia jo nelinumeroisen määrän (Conradie 2006, 201–395).
  - 5 Kontekstuaalisesta teologiasta ks. esim. Pears 2010.
  - 6 Womanistinen teologia on Suomessa melko tuntematon suuntaus. Sillä tarkoitetaan tummaihoisten naisten kontekstuaalista teologiaa. Ks. Pears 2010, 97–103.
  - 7 Ks. Pears (2010), joka ei kuitenkaan liitä ekoteologioita yhtä vahvasti kontekstuaalisten teologioiden joukkoon kuin Bergmann 2003.
  - 8 Bergmann on luterilainen teologi. Hän toimii professorina Trondheimissä ja on esimerkiksi kansainvälisen *European Forum for the Study of Religion and the Environment* -järjestön puheenjohtaja (järjestöstä ks. <http://www.hf.ntnu.no/relnateur/> 20.3.2012). Bergmannin merkittävin ekoteologinen monografia on pneumatologiasta näkökulmaa edustava *Creation Set Free: The Spirit as Liberator of Nature* (Bergmann 2005), joka ilmestyi saksaksi jo 1995.
  - 9 Conradie on Western Cape -yliopiston (Kapkaupunki) tutkimusprofessori, jolla on kattavat kansainväliset tutkimusverkostot. Hänen taustansa on reformoidussa teologiassa. Conradie on julkaissut monia ekoteologiaa käsitteleviä monografioita, esimerkiksi *Christianity and Ecological Theology: Resources for Further Research* (Conradie 2006).

Drummond.¹⁰ Conradien ja Deane-Drummondin mukaan ekoteologian kontekstina on moderni ympäristökriisi.¹¹ Myös Bergmann pitää ekoteologiaa kontekstuaalisena teologiana,¹² mutta liittää sen osaksi laajempaa kontekstuaalisten teologioiden tarkasteluaan. Bergmannin arvion mukaan kontekstuaaliset teologiat keskittyvät yleensä tietyn ihmisryhmän merkityksen lisäksi myös tietyn paikan merkitykseen. Tätä kautta kontekstuaalisissa teologioissa esiintyy hänen mukaansa keskimääräistä suurempaa herkkyyttä ottaa ympäristö huomioon.¹³ Hän argumentoi ”ekologisen vapautuksen teologian” tai ”vapautuksen ekoteologian” puolesta.¹⁴ Ympäristöulottuvuus onkin otettu viime vuosikymmeninä entistä painokkaammin huomioon vapautuksen teologioissa.¹⁵

KONTEKSTUAALISTA TEOLOGIAA VAI TEOLOGINEN PERUSULOTTUVUUS?

Ekoteologian määrittely kontekstuaaliseksi teologiaksi on ymmärrettävää. Ympäristökriisi ja käytännön aktivismin vaatimus ovat leimanneet suurta osaa ekoteologisesta toiminnasta. Toisaalta määrittely on ongelmallinen. Vaikka kristinuskon ja luonnon välisen suhteen aiempaa laajamittaisempi käsittely alkoi vasta ympäristökriisin jälkeen, on halki vuosisatojen esitetty erilaisia luontosuhteeseen liittyviä pohdintoja ja myös eettiseen käyttäytymiseen ohjaavaa opetusta. Tällaisia ovat esimerkiksi eläinten kunnioittamiseen liittyvät ohjeet tai yksinkertaisen elämäntavan ihanteet.¹⁶ Ekoteologian määrittelyyn pelkästään ympäristökriisiin liittyväksi kontekstuaaliseksi teologiaksi liittyy neljä toisiinsa kytkeytyvää ongelmaa.

Ensinnäkin, jos ekoteologia määritellään pelkästään nykyajan kontekstuaaliseksi teologiaksi, katoaa helposti yhteys eri aikojen kristillisen luontoajattelun vahvojen sisällöllisten yhtäläisyyksien välillä. Lynn Whiten esittämän teesin mukaan kristinuskon historiaa ovat hallinneet ennen kaikkea ympäristölle tuhoisat ajattelutavat. Keskustelussa kävi kuitenkin kohtuullisen nopeasti ilmi, että kristinuskon historiassa on myös kestävän luontosuhteen mukaisia ajatteluvirtauksia. Erona on toki se, että syvällisempi ymmärrys ekosysteemien toiminnasta on vasta 1900-luvun tulosta. Tämä

ei kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että jo antiikin ajan ihmiset saattoivat huomata kestävämmien elintapojen vaikutukset ympäristölle sekä ihmisille itselleen ja korostaa kestävämpien elintapojen merkitystä.¹⁷ Myös kristinuskon historiassa on esitetty tällaisia näkemyksiä, vaikka ne ovatkin jääneet marginaaliin. Yksi esimerkki on fransiskaanisien sääntökunnan köyhyyden ideologia, jossa korostui yksinkertaisen kulutuksen idea.¹⁸ Koska tällaiset menneisyydessä esiintyneet ajattelutavat ovat pohjimmiltaan samankaltaisia nykyisten kestävän elämäntavan oppien kanssa, niitä tuskin kannattaa kutsua eri termeillä. Jos ekoteologia sidotaan vain moderniin ympäristökriisiin, joudutaan menneisyyden ajatuksista käyttämään ”esiekoteologian”¹⁹ kaltaisia käsitteitä.

Toiseksi, koska kristillisessä luontoajattelussa on kyse Jumalan, ihmisen ja muun luonnon keskinäisistä suhteista, käytännössä kaikki teologiset suuntaukset sisältävät jonkinlaisen näkemyksen ihmisen luontosuhteesta. Vaikka jossakin teologisessa ajatusrakennelmassa ei otettaisikaan eksplisiittisesti kantaa luonnon asemaan, on sitä silti mahdollista tarkastella sen implisiittisesti sisältämän luontonäkemyksen kannalta. Jos luonnosta ei puhuta mitään, on sekin – ainakin epäsuora – ekoteologinen kannanotto, joka kertoo siitä, että luonnolle ei nähdä riittävää merkitystä, jotta siitä kannattaisi keskustella. Kritiikki vahvasta ihmiskeskeisyydestä pätee tällaisiin kristillisiin teologioihin. Jos ekoteologia-termi sidotaan vain moderniin ympäristökriisiin ja toisaalta kestävän luontosuhteen puolesta puhumiseen, on paitsi historiallisia myös ”epäekologisia” kristillisiä luontokäsityksiä kuvattava jollain toisella termillä. On nähdäkseni perusteltua argumentoida, että erilaisia kristillisiä luontokäsityksiä olisi pystytävä tarkastelemaan saman kysymyksenasettelun ja yläkäsitteen alaisuudessa. Tämä lisäisi käsitteellistä selkeyttä ja tutkimusalan yhtenäisyyttä.

Kolmanneksi, koska kaikki teologiset suuntaukset sisältävät väistämättä jonkinlaisen näkemyksen luonnosta ja ihmisen luontosuhteesta, on kyseessä pohjimmiltaan teologinen perusulottuvuus, ei moderni aatteellinen liike. On tietenkin mahdollista rajata ekoteologia-termi vain kontekstuaaliseksi teologiaksi ja käsitellä eri teologisten suuntausten

luontonäkemyksiä jonkin toisen termin avulla, mutta tällöin menetetään käsitteellinen yhteys olennaisesti yhteen liittyvien asioiden välillä. Käytännössä ekoteologiset teokset pureutuvat yleensä kristillisen maailmankatsomuksen ja maailmankuvan perusolettamuksiin ja kyseenalaistavat pelkän ihmiskeskeisyyden. Teoksissa esitetään enemmän tai vähemmän luontokeskeisiä argumentteja, joille haetaan tukea myös teologianhistoriasta. Näin menneisyyden ja nykyisyyden teologiat nivoutuvat yhteen. Jo tästä syystä olisi järkevämpää puhua niistä yhteistä ekoteologia-termiä käyttäen.

Eri termit ja ekoteologia

Neljänneksi, kristinuskon ja luonnon välistä suhdetta käsittelevät teokset käyttävät tarkastelunäkökulmastaan erilaisia nimityksiä. Osin niillä onkin erilaisia kysymyksenasetteluja, mutta toisaalta ne käsittelevät myös monia yhteneviä teemoja. Englanninkielisessä keskustelussa usein käytetty määre 'Christian environmental ethics' (kristillinen ympäristöetiikka)²⁰ ulottuu yleensä metaetiikkaan eli tässä tapauksessa teologiaan.²¹ Termejä 'environmental theology' (ympäristöteologia)²², 'theology for nature' (teologia luonnolle)²³ ja 'green theology' (vihreä teologia)²⁴ käytetään yleensä samankaltaisessa merkityksessä kuin 'ecothology' (ekoteologia) tai 'ecological theology' (ekologinen teologia)²⁵. Toisinaan myös termiä 'natural theology' (luonnollinen teologia)²⁶ käytetään samassa merkityksessä, vaikka sen merkitys liittyy ennen kaikkea tiettyyn ilmoituskäsitykseen. Termejä 'theology of creation' (luomisen teologia)²⁷ ja 'creation theology' (luoma-

environmental crisis." Deane-Drummond 2008, x–xi: "Eco-theology, as defined here, is that reflection on different facets of theology in as much as they take their bearings from cultural concerns about the environment and humanity's relationship with the natural world. It is, in other words, broadly speaking a particular expression of contextual theology that emerges in the particular contemporary context of environmental awareness – –" Ks. myös 196–197, nootti 7.

- 12 Bergmann 2003, xiii, 39–42.
- 13 Bergmann 2003, 15–17.
- 14 Bergmann 2005, erityisesti luku 5 (269–321). Ytimekästä analyysiä Bergmannin näkemyksistä tarjoaa Deane-Drummond 2008, 139–141, 144–145.
- 15 Ks. vapautuksen ekoteologian yleisesittely McLean 2006. Lyhyen analyysin Boffin ekoteologiasta antaa Deane-Drummond 2008, 46–49, 54.
- 16 Luontoon liittyvistä sisällöistä kristinuskon historiasa antaa viitteitä esimerkiksi *Encyclopedia of Religion and Nature* -teoksen historiallinen katsaus (Taylor 2005, 324–328) ja Santmire 1985. Myös yleisen ympäristöetiikan historiallinen katsaus tuo esille, kuinka esimerkiksi monet varhaiset eläintensuojelun puolestapuhujat toimivat kristillisen vakaumuksensa pohjalta. Ks. Nash 1989, esim. 36 (pastori Nicholas Collin vuonna 1793) ja 46–47 (George T. Angell 1800-luvun loppupuolella).
- 17 Ympäristöhistorian tutkimustuloksista tältä osin ks. esim. Hughes 2008.
- 18 Suomeksi esim. Attfeld 1999.
- 19 Jaakkola 2011, esim. 96, 117.
- 20 Christian environmental ethics, esim. Martin-Schramm & Shivers 2003.
- 21 Toisinaan käytetäänkin nimitystä "ekoteologinen etiikka" (ecothological ethics), esim. Hogue 2008.
- 22 Esim. Hart 2004.
- 23 Termejä 'theology of nature' ja 'theology for nature' käytetään joskus tarkoittamaan samaa asiaa, mutta niillä on sävyero. Theology of nature, joka yleensä suomennetaan termillä luonnon teologia, viittaa joskus luontoon liittyvään uskonnonfilosofiseen ja kosmologiseen ajatteluun (Suomessa esim. Visala 2010) ja joskus selkeästi luontosuhteen ekoteologisiin kysymyksiin (esim. Veikkola 1991, 48–49, Martti Lindqvistin käyttämiin termeihin viitaten). Englanninkielisessä keskustelussa theology of nature -termiä käytetään yhtä lailla molemmissa merkityksissä, mutta toisinaan ekoteologisempaa merkitystä tavoitellaan erillisellä theology for nature -sanavalmalla (esim. Sittler 1954). Yksi vaihtoehto olisi käyttää ekoteologisemmasta merkityksestä suomenkielistä sanaa luontoteologia.
- 24 Termiä käyttää esimerkiksi Fortress Press -kustantamo, <http://store.fortresspress.com/store/category/241228/Green-Theology> 23.3.2012. Monografoissa sen käyttö on harvinaisempaa kuin muiden alan termien, ks. kuitenkin esim. Clatworthy 1998.
- 25 Ecological theology on kansainvälisesti kenties laajemmin käytetty kuin ecotechnology. Ecological theology -termistä ja sen suhteesta theology for nature -termiin keskustelee jo esim. Santmire 1970, 6–7, 201. Eco-theology-termin laajempi käyttö juontaa juurensa ainakin 1980-luvulle: esim. Bratton 1983.
- 26 Ks. Kneale Gould 2006.

10 Taustaltaan katolilainen Deane-Drummond on koulutukseltaan sekä biologi että teologi. Hänen ekoteologinen työnsä alkoi jo 1990-luvun alussa. Deane-Drummond on julkaissut monia ekoteologisia monografioita ja toiminut esimerkiksi alan keskeisen *Ecotheology*-aikakauslehden päätoimittajana vuosina 2000–2006 (julkaisu perustettiin vuonna 1992 nimellä *Theology in Green*, ja nimenmuutos tehtiin vuonna 1996). Hänen monografiansa *Eco-Theology* (Deane-Drummond 2008) on monipuolinen johdatus ekoteologiaan.

11 Conradie 2006, 3: "Ecological theology may be regarded as a next wave of contextual theology – – it is an attempt to reinvestigate, rediscover and renew the Christian tradition in the light of the challenges posed by the

kuntateologia)²⁸ on käytetty kuvaamaan sekä yleistä systemaattista luomisopin tarkastelua että luonnon merkitystä korostavaa (eko)teologiaa.

Mikä on näiden kaikkien eri termien suhde ekoteologiaan? Jos ekoteologia määritellään vain tietyksi ympäristökriisiin liittyväksi ja käytännön toimintaa korostavaksi kristillisen luontoajattelun suuntaukseksi, se rajataan vahvemmin eroon edellä mainittujen termien kuvaamista näkökulmista. Koska kaikkien edellä mainittujen termien sisältämät kysymyksenasettelut liittyvät olennaisesti yhteen, on niistä mielekästä ja laajan ymmärryksen kannalta tärkeää puhua yhden yhteisen käsitteen avulla. Yläkäsitteen ei tietenkään ole pakko olla 'ekoteologia', mutta monet tekijät puoltavat juuri tämän termin käyttöä yhdistävänä yläkäsitteenä.

Ekoteologia-käsitteen vahvuudet

Käsite 'ekoteologia' tai pidemmässä muodossaan 'ekologinen teologia' on yhä laajemmin kansainvälisessä keskustelussa käytetty yleistermi.²⁹ Monen vaikutusvaltaisen ekoteologisen mallin kolminaisuusopillinen korostus on vaikuttanut siihen, että pelkkää luomisen teologia -termiä ei haluta käyttää. Kyse on myös lunastuksesta ja pyhityksestä luontoon liittyen.³⁰ Tämän voi nähdä toiseksi perusteeksi ekoteologia-termin käytölle yleiskäsitteenä: ekologia-käsite on kokonaisvaltaisempi kuin 'luominen/luomakunta' tai 'ympäristö'.³¹ Lisäksi ekoteologia on vakiintunut myös suomalaisen keskusteluun, vaikka sen merkityssisällöstä vallitseekin erilaisia käsityksiä.³²

Ekoteologia-termin käyttöä puoltaa myös se, että sen avulla on mahdollista välttää tiettyjä muihin termeihin liittyviä ongelmia. Erilaiset aineellista maailmaa käsittelevät termit ovat filosofisesti hyvin laaja-alaisia. Tämän vuoksi niitä on vaikea määritellä tarkasti. Esimerkiksi luonto-sana on varsin monimerkityksinen; eräs tuore tutkimus määritteli sille kuusitoista merkitystä.³³ Ympäristö-sanaa on puolestaan kritisoitu ihmiskeskeisyydestä.³⁴ Luomakunta-sanalla on omat ongelmansa, jotka liittyvät eri tulkintoihin sanan merkityksestä ja sen mahdollisesta rajoittuneisuudesta.³⁵

Ratkaisuna ongelmaan on toisinaan ehdotettu sanan 'maa' käyttöä joko merkityksessä 'land' tai

'earth'. Land-sanan pohjalta rakennetaan usein yhteyksiä Aldo Leopoldin maaetiikkaan.³⁶ 'Earth' viittaa maapalloon, jolloin ekoteologian kohdealaksi muodostuu ihmisten kotiplaneetta.³⁷ Joseph Sittler³⁸ ehdotti "theology for earth" -käsitteen käyttöä jo 1950-luvun alussa.³⁹ Isolla alkukirjaimella kirjoitettuna 'Maa' tai 'Maapallo' kuitenkin viittaa monen mielikuvissa niin sanottuun Gaia-hypoteesiin, jonka mukaan maapallo on elävä organismi, tai muihin vastaavanlaisiin ajattelutapoihin.⁴⁰

Maapallo on mahdollinen ekoteologian alan rajaus, mutta se ei ratkaise yllä mainittuja ongelmia termien käytönsuhteen. 'Maapalloteologia' tai 'maateologia' herättävät enemmän kysymyksiä kuin tuovat vastauksia. Ekoteologia-termin käytöllä voidaan välttää se kritiikki, joka liittyy luonto-, ympäristö- ja luomakunta-sanojen käyttöön kristillisen luontoajattelun kuvaajana ilman maa-termin tuomia uusia ongelmia. Toki myös ekoteologia-termillä on omat ongelmansa, joihin palaan jäljempänä.

TUTKIMUKSEN JA KÄYTÄNNÖN TOIMINNAN VÄLINEN SUHDE

Erilaiset ekoteologian määrittelyt liittyvät laajaan keskusteluun tutkimuksen ja käytännön toiminnan välisestä suhteesta. Kyse on kaikkea tiedettä koskevasta filosofisesta, eettisestä ja poliittisesta keskustelusta: missä määrin tieteiden tulee palvella tiettyjä käytännön intressejä ja missä määrin niiden tehtävä on vain kuvailla asioita mahdollisimman tarkasti? Tällaiset kysymyksenasettelut ovat olleet erityisen keskeisiä sellaisissa teologisissa oppiaineissa, joilla on historiallisesti ollut vahvoja liittymäkohtia uskonnollisten yhteisöjen käytännön elämään. Nykyisin teologinen tutkimus määritellään ennen kaikkea deskriptiiviseksi akateemiseksi tutkimukseksi. Se palvelee yhteiskunnan ja uskonnollisten yhdyskuntien tarpeita, mutta ei ole niiden ohjailtavissa.⁴¹

Kysymykset tutkimuksen sidonnaisuudesta käytännön toimintaan ja tutkimuksen mahdollisesta normatiivisesta luonteesta ovat olleet erityisen akuutteja uskontoihin liittyvän ympäristötutkimuksen piirissä. Aivan kuten ekoteologia, myös uskonnon ja luonnon tutkimus on ollut lukumäärällisesti suurinta modernin ympäristökriisin jälkeisenä aikana. Ympäristökriisin ominaispiirteenä on ollut

suuri kiireellisyyden tuntu ja siitä seurannut nopean toiminnan vaatimus.⁴² Rooman Klubin kuuluisan *Kasvun rajat* -raportin (1972) kaltaiset suuria tuhoja ennustavat asiakirjat ovat olleet keskustelussa keskeisiä. Nopean toiminnan vaatimus on herättänyt myös paljon kritiikkiä, joka sai lisäpontta esimerkiksi siitä, kun *Kasvun rajat* -raportin tietyt ennusteet osoittautuivat liian nopeaa tuhoa ennakoiviksi. Pääsääntöisesti ympäristöongelmat ovat kuitenkin pahentuneet 1970-luvulta lähtien, mikä on ylläpitänyt kiireellisen toiminnan vaatimuksia ja uhkaavan tuhon ilmapiiriä.⁴³

Nopean toiminnan vaatimus leimaa viime aikojen kenties mittavinta uskonnon ja luonnon suhteen tutkimushanketta. Yalen yliopiston professorien Mary Evelyn Tuckerin ja John Grimin johtama projekti sai 1990-luvun loppupuolelta alkaen aikaan kolme merkittävää hanketta: laajan Harvard Series on World Religions and Ecology -kirjasarjan, Forum on Religion and Ecology (FORE) -organisaation sekä *Worldviews*-aikakauslehden.⁴⁴ Kirjasarja perustuu kansainvälisiin konferensseihin eri uskontojen ympäristökäsityksistä ja käsittää kaikkiaan tuhansia sivuja artikkeleita. Kirjasarjalla on myös selkeä missio, joka ilmenee Tuckerin ja Grimin laatimista alkusanoista. Lähtökohtana on sen kartoittaminen, mitä kestävä elämäntavan mukaisia elementtejä eri uskontojen ja maailmankatsomusten perinteissä on. Tutkimuksen ja toiminnan avulla pyritään vahvistamaan näiden elementtien asemaa kyseisissä katsomuksissa ja tuomaan ne yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun tavoitteena saada aikaan käytännön muutoksia.⁴⁵

27 Käsitteen systemaattisteologisia ja ekoteologisia ulottuvuuksia tutkii esim. Lönning 1989.

28 Termiä käytetään toisinaan harhaanjohtavasti puhuttaessa Creation Spirituality -liikkeen teologiasta; esim. Fowler 1995. Creation Spirituality -liikkeen sisällöistä ks. McFarland Taylor 2005.

29 Termejä 'ecological theology' ja 'ecoteology' käytetään runsaasti sekä tärkeissä monografioissa (esim. Conradie 2006, Deane-Drummond 2008) että hakuteoksissa (esim. Taylor 2005).

30 Hyvin vaikutusvaltainen trinitaarinen ekoteologinen teos on Moltmann 1985.

31 Vrt. Conradie 2006, 3–4.

32 Ks. Pihkala 2005, 2–3.

33 Verhey 2010, 1–12.

34 Kritiikki liittyy ympäristökeskustelussa usein esitettyyn argumenttiin siitä, että ympäristö-sanalla käyttö heijastaisi aina ajatusta ihmisestä keskipisteenä. Ks. Rasmussen 1996, 7–9.

35 On esimerkiksi kyseenalaistettu, onko 'luontoa' mielekäästä kutsua 'luomakunnaksi', toisin sanoen merkitsevätkö nämä termit samaa. Ks. Hall 2005. Englanninkielisessä keskustelussa creation theology -termi on myös mahdollista sekoittaa kreationismin kanssa.

36 Leopold on ympäristöliikkeen keskeisiä hahmoja, josta suomeksi ks. Oksanen & Rauha-Hayes 1999, 111–137. Erityisesti pohjoisamerikkalaisessa ekoteologiassa Leopoldin vaikutus on ollut suuri. Leopoldin suhteesta ekoteologiaan ks. Bakken 1991. Suomessa land-käsitettä Leopoldin tavoin käyttänyt ekoteologiassaan Pauliina Kainulainen (2005, 11).

37 Ekoteologiansa kohteen määrittelee tällä tavoin esimerkiksi Santmire 1985, joka rajaa luonto-sanalla tarkoittamaan maapalloa (12).

38 Sittleristä ekoteologian pioneerina ks. Pihkala 2007.

39 Sittler 1954.

40 Erityisesti James Lovelockin tunnetuksi tekemästä Gaia-hypoteesista ks. Monaghan 2005.

41 Ks. esim. Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan tavoiteohjelma http://www.helsinki.fi/teol/tdk/pdf/tune/tavoiteohjelma_teologinen_tiedekunta_tarkiste_2012.pdf 25.4.2012.

42 Hyvän esimerkin tästä tarjoavat ensimmäiset ekoteologiaa käsittelevät monografiat. "Onko jo liian myöhäistä?" oli John Cobbin vuoden 1972 teoksen otsikko (Cobb 1972). H. Paul Santmiren vuoden 1970 Brother Earth -teoksen alaotsikko puolestaan oli "Luonto, Jumala ja ekologia kriisiaikana" (Santmire 1970).

43 Erilaiset ympäristöaloihin liittyvät teokset kartoittavat tätä kehityskulkua. Tuoretta luonnontieteellistä tietoa aiheesta tarjoaa esimerkiksi Worldwatch-instituutin *Maa-ilman tila 2011* -raportti (Helsinki: Gaudeamus, 2011). Kriisin ilmapiiriin jatkumiselle on kuvaavaa, että esim. Cobb ja Santmire puhuvat 2000-luvulla yhä kriisistä, mutta korostavat sen olevan nyt huomattavasti pahempi kuin 1970-luvun alussa: ks. Cobb 2005 ja Santmire 2008. Santmiren teoksen alaotsikko sisältää tietoisesti samat "in time of crisis"-sanat kuin hänen aiempi teoksensa (ks. Santmire 2008, 21).

44 Yleistiedot näistä julkaisuista ja toimijoista löytyvät organisaation kotisivuilta, <http://fore.research.yale.edu/information/index.html> 26.3.2012.

45 Alkusanat löytyvät paitsi eri volyymeistä, myös päivitettyinä versiona internetistä. Ks. Tucker & Grim 2009, esimerkiksi: "Clearly religions need to be involved with the development of a more comprehensive worldview and ethics to ground movements toward sustainability. – How to utilize the insights of the world's religions is a task of formidable urgency. Indeed, the formulation of a new ecological theology and environmental ethics is already emerging from within several of the world's religions. Clearly each of the world's religious traditions has something to contribute to these discussions." Vrt. Tucker & Grim 2000.

FORE-organisaatio on aktiivinen kansainvälinen toimija ja *Worldviews* on yksi kahdesta uskonnon ja luonnon tutkimuksen alan keskeisestä aikakauslehdestä.⁴⁶

2000-luvulla syntyi toinen laaja uskonnon ja luonnon tutkimuksen hanke, joka kritisoi Tuckerin ja Grimin hanketta sen liian normatiivisista lähtökohdista. Tämän hankkeen keskeinen henkilö on Floridan yliopiston professori Bron Taylor. Hanke kulminoitui alan laajimman hakuteoksen *Encyclopedia of Religion and Nature* (ERN) julkaisuun.⁴⁷ Taylor toimi sekä teoksen päätoimittajana että sen pohjalta syntyneen International Society for the Study of Religion, Nature and Culture -organisaation ensimmäisenä puheenjohtajana. Hän toimii myös järjestöön nivoutuneen *The Journal for the Study of Religion, Nature & Culture* -julkaisun päätoimittajana.⁴⁸ Taylor itse tutkii erityisesti radikaalia ympäristöliikettä sekä ympäristöliikkeiden uskonnollisia piirteitä.⁴⁹

Taylorin ja hänen johtamansa hankkeen esittämä kritiikki Tuckerin ja Grimin projektia kohtaan löytyy ytimekkäässä muodossaan ERN-ensyklopedian sivuilta. Siellä Taylor esittelee Tuckerin ja Grimin hankkeen monia ansioita, mutta arvostelee sitä siitä, että liian vahva esiyymmärrys vääristää sen tutkimustuloksia. Hänen mukaansa vaarana on, että katsomusten ympäristöystävälliset piirteet korostuvat liikaa, jos huomio kiinnitetään pääasiassa niihin eikä kokonaisuvaan. Taylor korostaa katsomusten merkitystä luontosuhteelle kaikkein keskeisimpänä tutkimuskysymyksenä ja arvostelee kiireellisen toiminnan ilmapiiriä, joka hänen mukaansa leimaa Tuckerin ja Grimin johtamaa hanketta.⁵⁰

Edellä mainittujen kahden hankkeen välinen ero perustuu normatiivisen ja deskriptiivisen tutkimusihanteen painotuseroihin. On huomattava, että molemmat hankkeet sisältävät vahvan taustaoletuksen siitä, että ihmisen ja muun luonnon välistä suhdetta on tarkasteltava kriittisesti ja että ympäristökriisi on erittäin vakava ongelma sekä ekosysteemeille että ihmisten hyvinvoinnille. Erona on kuitenkin se, että Taylorin hankkeessa tällaiset oletukset ovat taustatekijöitä ja tutkimuksen metodi on deskriptiivinen⁵¹ kun taas Tuckerin ja Grimin projektissa tietystä ratkaisumallista on tehty

normatiivinen lähtökohta. Taylor pitää mahdollisena ja perusteltuna sitä, että maailmankatsomukset vaikuttavat monin tavoin luontosuhteisiin. Tucker ja Grim uskovat maailmankatsomusten ympäristöystävällisten piirteiden yhdistämisen olevan keskeinen osa ympäristöongelmien ratkaisua.⁵²

KYSYMYS ESIYMMÄRRYKSESTÄ JA NORMATIIVISUUDESTA

Taylorin esittämän kritiikin voi kohdistaa soveltuvin osin myös kristilliseen ekoteologiaan. Harva kiistää ympäristökriisin keskellä, etteikö kristinuskonkin panosta kestäväen elämäntavan vahvistamiseksi tarvittaisi. Normatiivisen, käytännön muutoksiin tähtäävän ekoteologian harjoittaminen on tärkeää maailman nykytilanteessa ja sillä on runsaasti liittymäkohtia yleiseen ympäristöliikeseen. Akateemisessa, objektiivisuuteen pyrkivässä tutkimuksessa voi kuitenkin olla ongelmallista, jos ekoteologista tutkimusta leimaa vahva normatiivinen esiyymmärrys. Tällaisesta kahdesta eri lähestymistavasta, joita Tuckerin ja Grimin sekä toisaalta Taylorin metodit kuvaavat, käytän nimityksiä normatiivinen ja deskriptiivinen ekoteologia. Tässä artikkelissani hahmottamani ekoteologian laajempi määrittely tarkoittaa käytännössä ekoteologia-termin käyttämistä paitsi normatiivisesta myös deskriptiivisestä ekoteologiasta. Jos teksti käsittelee keskeisesti ekoteologiaan liittyviä kysymyksiä, sitä voi nähdäkseni perustellusti kutsua ekoteologiaan kuuluvaksi, vaikka tekstissä ei otettaisikaan normatiivisesti kantaa.

Esiymmärrys ja normatiivisuus ovat lopulta kaksi eri asiaa, mutta ne liittyvät usein ekoteologiasa yhteen. Normatiivinen teksti ei kerro pelkästään, miltä asiat näyttävät tietystä näkökulmasta, vaan se myös lausuu, miten asioiden pitäisi olla. Esiymmärrys vaikuttaa olennaisesti siihen, minkälaisia normatiivisia lausumia annetaan. Kannanotoissa kristinuskon ja luonnon välisestä suhteesta on usein esiintynyt vahva esiyymmärrys joko siitä, että kristinuskon on syyllinen luontoa tuhoaviin asenteisiin (esimerkiksi Lynn Whiten teesin perintö) tai siitä, että kristinuskon on ytimeltään ympäristöystävällinen uskonto (esimerkiksi monien ekoteologien kanta). Tekstin luonnetta määrittää usein kirjoitta-

jan tekemä enemmän tai vähemmän tietoinen valinta näiden kahden esiyymmärryksen välillä.

Myös kansainvälisessä tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota kysymykseen ekoteologian metodista ja esiyymmärryksestä. Teologianhistoriallisessa tutkimuksessaan *Travail of Nature: The Ambiguous Ecological Promise of Christian Theology*⁵³ yhdysvaltalainen H. Paul Santmire pyrkii osoittamaan, että kristinusko ei ole mustavalkoisesti joko ympäristön kannalta tuhoisa tai kestävään kehitykseen ohjaava uskonto. Hänen mukaansa kristinuskossa on koko olemassaolonsa ajan vaikuttanut kaksi keskeistä pohjavirtausta, jotka ovat aineellista maailmaa väheksyvä ”hengellistetty” (spiritual) juonne ja luonnon arvoa esiin nostava ”ekologinen” juonne. Santmire tarjoaakin uuden käänteen vanhaan Lynn White -keskusteluun. Keskeinen kysymys ei enää ole argumentointi kristinuskon haitallisuuden tai sen hyödyllisyyden puolesta, vaan näiden kahden olemassa olevan sisällön erittely ja tulkintojen tekeminen niiden välillä.⁵⁴ Santmiren tutkimus on hyvä esimerkki deskriptiivisen ja normatiivisen metodin yhdistämisestä selkeästi ilmaistulla tavalla. Santmire tarkastelee ensin deskriptiivisesti eri teologeja historian saatossa ja esittää sitten oman konstruktiiivisen ehdotuksensa käytännön muutoksiin pyrkivästä ekoteologiasta.⁵⁵ Santmire on itse toiminut aktiivisesti kristillisessä ympäristöliikkeessä jo 1960-luvun puolivälistä lähtien. Akateemisissa tutkimuksissaan hän pyrkii metodiseen selkeyteen ja usein myös deskriptiiviseen otteeseen.⁵⁶ Santmiren argumentit liittyvät myös Bron Taylorin esittämän kritiikin asiasisältöön: jos kristinusko käsitetään vahvan esiyymmärryksen varassa tietynlaiseksi, tutkimustulokset ovat vaarassa vääristyä. Sekä normatiivisen että deskriptiivisen ekoteologian tekemiselle voi nähdä erilaisia perusteluita, mutta tutkimuksen kannalta metodinen selkeys näiden kahden välillä on tärkeää.

YMPÄRISTÖTEOLOGIA VAI EKOTEOLOGIA?

Ekoteologia-termin ongelma laaja-alaisena yläkäsitteenä on se, että moni mieltää ekoteologian tarkoittavan nimenomaan käytännön muutoksiin pyrkivää normatiivista teologiaa. Kansainvälisesti on havaittavissa, että ekoteologiaa käytetään alan yleisnimenä Euroopassa, esimerkiksi Ernst Con-

- 46 2000-luvulla Tucker, Grim ja FORE ovat toimineet aktiivisesti eri hankkeissa, kuten syksyllä 2012 huipentuvassa Christian Faith and the Earth -tutkimusprojektissa: ks. <http://fore.research.yale.edu/religion/christianity/ChristianFaithandEarth/CFE%20Homepage.htm> 26.3.2012.
- 47 Taylor (toim.) 2005.
- 48 Yleistiedot näistä julkaisuista ja toimijoista löytyvät hankkeen internetsivuilta, <http://www.religionandnature.com/>.
- 49 Hänen tuorein teoksensa aiheesta, *Dark Green Religion* (Taylor 2010), antaa hyvän yleiskuvan keskeisistä tutkimusintresseistä. Ks. myös hänen internetsivustonsa, <http://www.brontaylor.com/>.
- 50 Ks. Taylor 2005b, joka on samalla yleisjohtauksen uskonnon ja luonnon välisen suhteen tutkimukseen erityisesti yhdysvaltalaisesta perspektiivistä. Taylor kritisoi Tuckerin ja Grimin johtamaa hanketta myös siitä, että se on valikoinut tutkimuskohteekseen ennen kaikkea suuret maailmanuskonnot ja toisaalta tunnetuimmat näiden uskontojen sisältämät ajattelusuuntaukset. Taylorin mukaan vähemmistöliikkeiden ja radikaalimpien liikkeiden tutkimuksella on paljon annettavaa (Taylor 2005b, erit. 1375–1376).
- 51 Ks. tarkemmin Taylorin johdanto ERN-ensyklopediaan (Taylor 2005a).
- 52 On huomionarvoista, että keskeinen vaikuttajahahmo Tuckerin ja Grimin omien teologisten näkemysten taustalla on radikaali katolinen ekoteologi Thomas Berry (1914–2009). Berryn ”Universe story”-ajattelu korostaa luonnonhistorian merkitystä luontosuhteelle. Ajattelutavan mukaan maailmankaikkeuden ihmeellisyyden kasvava ymmärtäminen johtaa ihmisiä nöyrempään käytökseen muuta luontoa kohtaan. Berryn teologiaa kohtaan on esitetty kritiikkiä siitä, että maailmankaikkeudesta muodostuu hänelle jopa keskeisempi ilmoituksen lähde kuin se mitä kristinuskon perinne ja pyhät kirjoitukset sisältävät. Berry etsii ajattelulleen liittymäkohtia myös muista uskonnoista ja maailmankatsomuksista, ja Tuckerin sekä Grimin toiminta on loogista seurausta samankaltaisesta ajattelutavasta. Berryn ajattelun suoranainen ihannoiti ilmenee usein Tuckerin ja Grimin kirjoituksissa: vrt. Tucker & Grim 2000, Tucker 2009. Berryn teologian analyysistä ks. esim. Deane-Drummond 2008, 40–43.
- 53 Santmire 1985. Santmiren teos tunnetaan Euroopassa ja etenkin Suomessa selvästi huonommin kuin Pohjois-Amerikassa, mutta sitä pidetään yhtenä kattavimpana aiheesta tehtynä analyysinä. Teoksen arvostuksesta ks. esim. Conradie 2006, 64; Deane-Drummond 2008, 83; Linzey 1995, 196. Varhaisen positiivisen analyysin teoksesta tarjosi jo Hall 1986, 171–175, 210. Perustiedot Santmirestä löytyvät hänen internetsivuiltaan, www.hpaulsantmire.net. Käsittelen Santmirea tarkemmin väitöskirjassani sekä tulevassa artikkelissani ekoteologioiden jaottelumalleista.
- 54 Santmire 1985.
- 55 Vrt. Santmire 1985, xii–xiv.
- 56 Santmire on kirjoittanut neljä vaikutusvaltaista monografiaa ja lukuisia artikkeleita. Deskriptiivinen ote on vahvimmillaan teoksessa Santmire 1985 ja monissa artikkeleissa, mutta myös muut monografiat sisältävät vahvoja deskriptiivisiä osuuksia: vrt. Santmire 1970, Santmire 2000, Santmire 2008.

radien tutkimuksissa, enemmän kuin pohjoisamerikkalaisissa tutkimuksissa.⁵⁷ Ongelmana kuitenkin on se, ettei kristinuskon ja luonnon välisen suhteen laaja-alaiselle tutkimukselle ole kansainvälisesti vakiintunutta yläkäsitettä. Sellaista ei myöskään ole yleisemmälle uskontojen ja luonnon välisen suhteen tutkimukselle. Jälkimmäisestä alasta käytetään joskus nimityksiä Religion and Ecology tai Religion and Nature,⁵⁸ joiden pohjalta kristilliseen teologiaan on ehdotettu termejä Christianity and Ecology tai Christianity and Nature.⁵⁹ Suomeksi alasta voitaisiin käyttää nimitystä 'kristinuskon ja luonnon välisen suhteen tutkimus', mutta se olisi otsikkona sangen pitkä ja osin myös rajoittunut.

Teologia-sana on perinteisesti viitannut sekä normatiivisiin että deskriptiivisiin teksteihin. Joskus näitä kahta merkitystä on kuvattu termeillä kirkollinen ja akateeminen teologia, jotka eivät tosin lähtökohtaisesti kuvaa täysin samaa asiaa. Kirkollinen teologia voi sisältää deskriptiivistä tutkimusta, eikä akateeminen teologia ole täysin vailla normatiivisia lausumia. Kolmantena teologia-sanan merkityksenä on tietyn elävän henkilön tai yhteisön elintavoillaan ilmaisema teologia, jota ei välttämättä ole määritelty läheskään kaikilta osin kirjallisesti. Tällainen "eletty teologia" saattaa toki olla myös akateeminen tutkimuskohde. Pitäisin perusteltuna, että myös kristillistä luontoajattelua ja -toimintaa sekä sen tutkimusta kuvattaisiin teologia-termin avulla. Kaikki kolme edellä kuvattua teologia-sanan merkitystä soveltuvat osuvasti ekoteologiaan.

Haastavampi kysymys on, kumpi olisi parempi yleistermi kuvaamaan kristinuskon ja luonnon välisen suhteen tutkimusta, ekoteologia vai ympäristöteologia. Molempia on käytetty, joskin ekoteologiaa selvästi enemmän. Ympäristöteologia on havaintojeni mukaan ollut lähinnä yliopistollisessa käytössä. Lukuisat akateemiset oppiaineet ovat käyneet läpi samankaltaisen kehityskulun, jonka myötä on syntynyt uusi erillinen kysymyksenasettelu ja ala, jota kuvataan ympäristö-etuliitteen avulla. Esimerkiksi taloustieteeseen on syntynyt ympäristöekonomia, kemiaan ympäristökemia ja historiaan ympäristöhistoria.⁶⁰ Käsite ympäristöteologia liittyisi luontevasti tällaiseen yleiseen kielenkäyttöön. Toiset ympäristöalat myös avaavat ympäristöteologia-

käsitteen merkitystä. Näillä aloilla lähtökohtana on ympäristöön liittyvän tutkimuksen ja kestäväen elämäntavan tärkeys, jota ei aiemmin ole riittävästi otettu huomioon. Tuloksena on syntynyt uusia ympäristöaloja. Erilliset ympäristöalat kiinnostavat huomiota myös siihen, että ympäristönäkökulmien tarkastelu vaikuttaa kyseisten oppiaineiden kaikkien kysymyksenasetteluun. Esimerkiksi ympäristöekonomia tarkastelee paitsi ympäristöä, myös käytännössä argumentoi, että kaikessa taloustieteessä tulisi ainakin jollain tavalla ottaa huomioon ympäristön rooli ja merkitys talouden rakentumisessa. Usein, kuten esimerkiksi ympäristöhistorian määrittelystä käy hyvin ilmi, tällaisen argumentaation luonne on jopa niin vahva, että aiempaa tutkimusta pidetään harhaanjohtavana, koska siinä ei ole otettu huomioon ympäristökysymyksiä.⁶¹

Ympäristöteologia/ekoteologia argumentoi vastaavasti sen puolesta, että kaikessa teologiassa olisi ainakin jollakin tavalla otettava huomioon ympäristön (luonnon) merkitys. Tällainen näkemys tulee lähelle aiemmin esittämäni näkemystä luontoajattelusta teologisena perusulottuvuutena eikä pelkästään kontekstuaalisena teologiana. On huomionarvoista, että eri teologisissa oppiaineissa on jo syntynyt erityisiä "ympäristöaloja", jotka haastavat oppiaineita kokonaisuudessaan kiinnittämään enemmän huomiota ympäristön merkitykseen. Esimerkiksi eksegetiikassa on ekologista raamatuntutkimusta, jonka roolista tosin keskustellaan: onko ekologinen raamatuntutkimus tietyn normatiivisen esiyymmärryksen mukaista vai deskriptiivisempää luonnon merkityksen tarkastelua?⁶²

Olisi houkuttelevaa kutsua akateemista ekoteologiaa ympäristöteologiaksi samankaltaisessa merkityksessä kuin muista ympäristöaloista käytetään. Argumentoin itse kuitenkin ekoteologia-termin puolesta. Tähän vaikuttavat monet yllä esitetyt seikat, esimerkiksi ekologia-sanan kokonaisvaltaisuus ympäristö-termin verrattuna. Mielestäni ympäristöteologia-termin rajaaminen yläkäsitteeksi olisi ongelmallista, koska silloin tällä hetkellä vahvana elävä ekoteologia-sanan käyttö asetettaisiin kyseenalaiseksi.⁶³ Seurauksena voisi esimerkiksi olla, että käytännön muutoksiin pyrkivästä teologiasta käytettäisiin yhä ekoteologia-terminä ja esimerkiksi

deskriptiivisestä yliopistotutkimuksesta ympäristöteologia-termiä. Kuten olen jo esittänyt, keskeisintä on metodinen selkeys ja alan yhtenäisyyden säilyttäminen. Ekoteologia käsittää sekä normatiivisia että deskriptiivisiä tekstejä, jotka perustuvat sekä käytännön toimintaan että teoreettisiin kysymyksenasetteluihin. Tällä tavoin määriteltynä ekoteologiaa voisi kuvata tutkimusalana esimerkiksi seuraavasti. Ekoteologia on teologian ala, joka tutkii kristinuskon ja luonnon välistä suhdetta. Akateemisessa tutkimuksessa se voi analysoida mitä tahansa teologista suuntausta sen sisältämien luontoon liittyvien näkemysten kannalta, mutta sen erityisenä kohteena ovat eksplisiittisesti luontoa käsittelevät erilaiset teologiat. Ekoteologiassa on syytä ottaa huomioon ympäristökrisiin vaikutus moderneja ekoteologioita määrittävänä kontekstina, mutta toisaalta on vältettävä ekoteologian määrittely pelkästään näiksi moderneiksi liikkeiksi.

On syytä vielä kiinnittää huomiota teologia-sanana käyttöön suhteessa kristinuskoon ja muihin uskontoihin. Olen käyttänyt tässä artikkelissa ekoteologia-termiä nimenomaan kristillisen ekoteologian merkityksessä. Ekoteologiaa on sanana käytetty myös viitattaessa muiden uskontojen luontoajatteluun, joskin selkeästi vähemmän kuin kristinuskoon viitattaessa. Tämän vuoksi toisinaan käytetään tarkempaa muotoa kristillinen ekoteologia⁶⁴ erotuksena vaikkapa juutalaisesta ekoteologiasta. Kuitenkin yksisanainen termi ekoteologia viittaa sekä suomalaisessa että kansainvälisessä keskustelussa ennen kaikkea kristilliseen ekoteologiaan. Kysymys liittyy laajempaan keskusteluun siitä, minkä uskontojen kohdalla on mielekästä käyttää teologia-sanaa. Jos esimerkiksi islamin opista, sen käytännön soveluksista ja tutkimuksesta käytetään teologia-sanaa, edellä esitetty ekoteologian alan kuvaus soveltuu myös islamilaiseen ekoteologiaan.

YHTEENVETO

Olen artikkelissani tarkastellut ekoteologiasta esitettyjä erilaisia määritelmiä kristinuskon ja luonnon suhteen tutkimuksen näkökulmasta. Samalla olen hahmotellut mahdollisuuksia ekoteologian laajalalaiselle määrittelylle. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota ekoteologian määrittelyyn kontekstu-

aaliseksi teologiaksi ja siihen liittyviin ongelmiin. Ekoteologian laaja-alaista määrittelyä tukee se, että ekoteologian voi ymmärtää teologisena perusolottuvuutena, onhan luontokäsitys perustavanlaatuinen osa kaikkia teologisia ajattelumalleja riippumatta siitä, kuinka eksplisiittisesti se on niissä ilmaistu. Lisäksi luontoon ja ympäristöön liittyvään tutkimukseen tarvitaan yksi yhtenäinen termi, koska kristinuskon ja luonnon välisen suhteen tarkas-

-
- 57 Arvioni perustuu laajaan alan kirjallisuutta koskevaan tarkasteluun siitä näkökulmasta, mitä termejä niissä käytetään sekä henkilökohtaisiin keskusteluihin kansainvälisten tutkijoiden kanssa.
- 58 Käsitteiden käyttöön vaikuttaa se, että ympäristön ja uskonnon keskinäisiä vaikutussuhteita tutkiva uskontoekologia on oma tutkimusperinteensä, jonka keskeisiä tutkijoita on ollut esimerkiksi Roy Rappaport. Uskontoekologiasta ks. Benavides 2005. Tämän vuoksi Religion and Nature on kenties selkeämpi yleistermi ja esimerkiksi uskontotieteellinen hakuteos Taylor 2005 käyttääkin sitä.
- 59 Esimerkiksi aiemmin mainittu Harvardin kirjasarja käyttää yleensä termiä Religion and Ecology sekä vastaavasti kristinuskoa käsittelevästä teoksesta nimitystä Christianity and Ecology (Hessel & Ruether 2000).
- 60 Esimerkiksi Helsingin yliopiston monitieteelliset HENVI-ympäristöopinnot antavat hyvän yleiskuvan tällaisten ympäristöalojen suuresta määrästä. Ks. <http://www.helsinki.fi/henvi/opetus/sivuaineet.htm> 26.3.2012. HENVI-johdantokurssin teologista ja uskontotieteellistä ympäristötutkimusta käsittelevän luennon otsikko on toisinaan ollut ympäristöteologia (esim. syksy 2006), toisinaan uskonto ja ympäristökysymys (esim. syksy 2011).
- 61 Ks. esim. Hughes 2008, 24–34.
- 62 Ekologisesta raamatuntutkimuksesta suomeksi ks. Hyttinen 2007. Ekologiseen raamatuntutkimukseen liittyvästä metodisesta keskustelusta ks. esim. Horrell et al. 2010, 3–9.
- 63 Ekoteologia-termiä käytetään niin väitöskirjoissa (ks. esim. Pesonen 2004; Kainulainen 2005), pro gradu -tutkielmissa (ks. esim. Arola 2007; Pulkkinen 2010), evankelisluterilaisen kirkon kannanotoissa (ks. esim. *Kiitollisuus, kunnoitus, kohtuus* 2008) sekä lukuisissa populaareissa kirjoituksissa. Se on myös esimerkiksi Helsingin yliopiston kirjaston asiasana, jota ympäristöteologia ei ole.
- 64 Näin mm. Kainulainen 2007. Käytännössä kirjan kirjoittajat kuitenkin käyttävät yksisanaista ekoteologia-termiä kristillisen ekoteologian merkityksessä (ks. esim. ss. 12, 14, 22, 45). Erityisesti Seppo Kjellberg käyttää myös muita termejä: etusijassa ympäristöteologia-termiä (Kjellberg 2007, 201–202, 206 jne.), mutta myös luomakuntateologia-käsitettä (s. 212). Teos on oiva esimerkki käytettyjen termien moninaisuudesta.

telusta käytetyt lukuisat erilaiset termit aiheuttavat helposti sekaannuksia.

Vaikka käsite ympäristöteologia vastaisikin paremmin muiden alojen ympäristötutkimusta kuvaavia käsitteitä (esimerkiksi ympäristöekonomia tai ympäristöfilosofia), mielestäni ekoteologia kuvaa parhaiten kristinuskon ja luonnon välisen suhteen tutkimusta. Suinkaan vähäisin näistä perusteista ei ole se, että ekoteologiaa käytetään jo tällä hetkellä laajalti sekä yliopistotutkimuksessa että julkisessa keskustelussa. Käsitteen valinnan sijaan olennaisin kysymys lienee se, mitä kaikkea ekoteologialla ymmärretään. Tätäkin olen pyrkinyt artikkelissani selkeyttämään.

KIRJALLISUUS

- AROLA, TUULI
 2007 *Ekologinen sensitiivisyys Sallie McFaguen ekoteologisessa maailmankatsomuksessa*. Teologisen etiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta.
- ATTFIELD, ROBIN
 1999 ”Länsimaiset perinteet ja ympäristöetiikka.” *Ympäristöfilosofia*. Toim. Markku Oksanen & Marjo Rauhala-Hayes. Tampere: Gaudeamus, 47–72.
- BAKKEN, PETER
 1991 *The Ecology of Grace: Ultimacy and Environmental Ethics in Aldo Leopold and Joseph Sittler*. Chicago: University of Chicago.
- BAKKEN, PETER & GIBB ENGEL, JOAN & ENGEL, J. RONALD
 1995 *Ecology, Justice, and Christian Faith: A Critical Guide to the Literature*. Bibliographies and Indexes in Religious Studies 36. Westport: Greenwood Press.
- BENAVIDES, GUSTAVO
 2005 ”Ecology and Religion.” *Encyclopedia of Religion and Nature*. Ed. Bron Taylor. London: Continuum, 548–554.
- BERGMANN, SIGURD
 2003 *God in Context: A Survey of Contextual Theology*. Aldershot: Ashgate.
- 2005 *Creation Set Free: The Spirit as the Liberator of Nature*. Grand Rapids, MI & Cambridge, MA: Eerdmans.
- BRATTON, SUSAN POWER
 1983 ”The Ecotheology of James Watt.” *Environmental Ethics* 5, 225–236.
- COBB, JOHN B. JR.
 1972 *Is It Too Late? A Theology of Ecology*. Beverly Hills: Bruce.
- 2005 ”The Making of an Earthist Christian.” *Encyclopedia of Religion and Nature*. Ed. Bron Taylor. London: Continuum, 394–396.
- CONRADIE, ERNST
 2006 *Christianity and Ecological Theology: Resources for Further Research*. Study guides in religion and theology 11. University of Western Cape: SUN PRess.
- DEANE-DRUMMOND, CELIA
 2008 *Eco-Theology*. Winona, MI: Anselm Academic.
- DORRIEN, GARY
 2006 *The Making of American Liberal Theology: Crisis, Irony, & Postmodernity. 1950–2005*. Louisville, KN: Westminster John Know Press.
- FOWLER, ROBERT BOOTH
 1995 *The Greening of Protestant Thought*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press.
- HALL, DOUGLAS JOHN
 1986 *Imaging God: Dominion as Stewardship*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- HALL, W. DAVID
 2005 ”Does *Creation* Equal *Nature*? Confronting the Christian Confusion about Ecology and Cosmology.” *Journal of the American Academy of Religion* 73, 781–812.
- HART, JOHN
 2004 *What Are They Saying About Environmental Theology?* New York/Mahwah, NJ: Paulist Press.
- HESSEL, DIETER T. &
 RUEETHER, ROSEMARY RADFORD (ED.)
 2000 *Christianity and Ecology: Seeking the Well-Being of Earth and Humans*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- HOGUE, MICHAEL S.
 2008 *The Tangled Bank: Toward an Ecotheological Ethics of Responsible Participation*. Eugene, OR: Pickwick Publications.
- HORRELL, DAVID G. & HUNT, CHERYL &
 SOUTHGATE, CHRISTOPHER & STAVRAKOPOULOU, FRANCESCA (ED.)
 2010 *Ecological Hermeneutics: Biblical, Historical and Theological Perspectives*. London & New York: T & T Clark.

- HUGHES, J. RONALD
2008 *Maailman ympäristöhistoria*. Tampere: Vastapaino.
- HYTTINEN, JAAKKO
2007 ”Maa psalmeissa. Ekologisen raamatuntutkimuksen taustaa ja trendejä.” *Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan*. Toim. Pauliina Kainulainen. Helsinki: Kirjapaja, 91–111.
- JAAKKOLA, PASI
2011 *Topeliaaninen usko: Kirjailija Sakari Topelius uskontokasvattajana*. Diss. Helsinki: Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian osasto.
- KAINULAINEN, PAULIINA
2005 *Maan viisaus: Ivone Gebaran ekofeministinen käsitys tietämisestä ja teologiasta*. Diss. Joensuu: Joensuun yliopiston teologia julkaisuja 13.
- KAINULAINEN, PAULIINA (TOIM.)
2007 *Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan*. Helsinki: Kirjapaja.
- KIITOLLISUUS, KUNNIOITUS, KOHTUUS
2008 *Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2008:1. Helsinki.
- KJELLBERG, SEPPO
2007 ”Toivonvihreä kaupunki. Ympäristöteologian merkitys kaupunkiekologialle.” *Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan*. Toim. Pauliina Kainulainen. Helsinki: Kirjapaja, 201–219.
- KNEALE GOULD, REBECCA
2005 ”Christianity (7h) – Natural Theology.” *Encyclopedia of Religion and Nature*. Ed. Bron Taylor. London: Continuum, 368–369.
- LINZEY, ANDREW
1995 *Animal Theology*. Urbana: University of Illinois Press.
- LIVINGSTON, JAMES C. & FIORENZA, FRANCIS SCHÜSSLER
2006 *Modern Christian Thought: The Twentieth Century*. Minneapolis: Fortress.
- LÖNNING, PER
1989 *Creation – An Ecumenical Challenge? Reflections Issuing from a Study by the Institute for Ecumenical Research, Strasbourg, France*. Macon: Mercer University Press.
- MARTIN-SCHRAMM, JAMES B. & SHIVERS, ROBERT L.
2003 *Christian Environmental Ethics: A Case Method Approach*. Maryknoll, New York: Orbis.
- MCFARLAND TAYLOR, SARAH
2005 ”Creation Spirituality.” *Encyclopedia of Religion and Nature*. Ed. Bron Taylor. London: Continuum, 363.
- MCLEAN, IAIN S.
2005 ”Christianity (7c) – Liberation Theology.” *Encyclopedia of Religion and Nature*. Ed. Bron Taylor. London: Continuum, 357–360.
- MOLTMANN, JÜRGEN
1985 *God in Creation: An Ecological Doctrine of Creation*. London: SCM Press.
- MONAGHAN, PATRICIA
2005 ”Gaia.” *Encyclopedia of Religion and Nature*. Ed. Bron Taylor. London: Continuum, 679–680.
- NASH, RODERICK F.
1989 *The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics*. Madison: University of Wisconsin Press.
- OKSANEN, MARKKU & RAUHALA-HAYES, MARJO
1999 *Ympäristöfilosofia: Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista*. Tampere: Gaudeamus.
- PEARS, ANGIE
2010 *Doing Contextual Theology*. London & New York: Routledge.
- PESONEN, HEIKKI
2004 *Vihertyvä kirkko: Suomen evankelis-luterilainen kirkko ympäristötoimijana*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, 161. Helsinki: Suomen tiedeseura.
- PIHKALA, PANU
2005 *Ympäristökysymykset Luterilaisessa maailmanliitossa Curitiban yleiskokoukseen 1990 saakka*. Teologisen etiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta.
- 2007 ”Joseph Sittler – luterilaisen ekoteologian pioneeri.” *Teologinen Aikakauskirja* 112, 112–122.
- PULKKINEN, JAAKKO
2010 *Luomisusko ja ihmisen suhde luontoon. H. Paul Santmiren, Robin Attfieldin ja Sallie McFaguen ekoteologiset näkökulmat*. Teologisen etiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta.
- RASMUSSEN, LARRY L.
1996 *Earth Community, Earth Ethics*. Geneve: WCC Publications.
- SANTMIRE, H. PAUL
1970 *Brother Earth: Nature, God and Ecology in Time of Crisis*. Camden: Thomas Nelson.

- 1985 *Travail of Nature: The Ambiguous Ecological Promise of Christian Theology*. Minneapolis: Fortress.
- 2000 *Nature Reborn: The Ecological and Cosmic Promise of Christian Theology*. Minneapolis: Fortress.
- 2008 *Ritualizing Nature: Renewing Christian Liturgy in a Time of Crisis*. Minneapolis: Fortress.
- SITTLER, JOSEPH
- 1954 "A Theology for Earth." *The Christian Scholar* 37, 367–374.
- TAYLOR, BRON
- 2005a "Introduction." *Encyclopedia of Religion and Nature*. Ed. Bron Taylor. London: Continuum, vii–xxvi.
- 2005b "Religious Studies and Environmental Concern." *Encyclopedia of Religion and Nature*. Ed. Bron Taylor. London: Continuum, 1373–1379.
- 2010 *Dark Green Religion: Nature Spirituality and the Planetary Future*. Berkeley: University of California Press.
- TAYLOR, BRON (ED.)
- 2005 *Encyclopedia of Religion and Nature*. London: Continuum.
- TUCKER, MARY EVELYN
- 2009 "Foreword." Thomas Berry, *The Sacred Universe. Earth, Spirituality and Religion in the Twenty-First Century*. New York: Columbia University Press, ix–xv.
- TUCKER, MARY EVELYN & GRIM, JOHN
- 2000 "Series Foreword." *Christianity and Ecology*. Ed. Dieter T. Hessel & Rosemary Radford Ruether. Cambridge, MA: Harvard University Press, xv–xxxii.
- 2009 *Overview of World Religions and Ecology*. <http://fore-research.yale.edu/religion/> (26.3.2012).
- VEIKKOLA, JUHANI
- 1991 *Yhdessä luomakunnan kanssa: Ekologinen tietoisuus haasteena kristilliselle jumalakuvalle ja ihmiskäsitykselle*. Kirkon tutkimuskeskus, sarja A 60. Pieksämäki.
- VERHEY, ALLEN
- 2010 *Nature and Altering It*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- VISALA, AKU
- 2010 *Mitä tiede ei voi kertoa sinulle*. Kauniainen: Perussanoma.
- WHITNEY, ELSPETH
- 2005 "White, Lynn (1907–1987) – Thesis of." *Encyclopedia of Religion and Nature*. Ed. Bron Taylor. London: Continuum, 1735–1737.